

Ayşegül Çelik (Turecko)

Básnířka, prozaička, dramatička, scenáristka, narozena 1968 v Izmiru. V Ankaře vystudovala ekonomii, divadelní vědu a sociální antropologii. Jako dramaturgyně spolupracovala s tureckou veřejnoprávní televizí TRT, na státní konzervatoři vyučovala světovou literaturu, především ovšem píše. Její texty, reportáže, básně a povídky se pravidelně objevují na stránkách tureckých deníků (mj. *Milliyet*, *Hürriyet*) a časopisů (mj. *Kitap-lık*, *Varlık*, *Bilim ve Teknik*). Vydala sbírku básní *Sensizkaradadenizdüşleri* (*Snyomořinapevniněbeztebe*) a povídkové knihy *Korku ve Arkadaşı* (*Strach a jeho přítel*) a *Kâğıt Gemiler* (*Papírové lodičky*). Za posledně jmenovaný titul získala nejprestižnější tureckou literární Cenu Yunuse Nadiho.

ukázky přeložil Tomáš Laně

Afsun

Říká se, že když anděl Fahreddin stvořil lidi a zvířata, strčil si je do kapsy svého pláště. A opravdu to tak je. Jenže v den, kdy je velký anděl pustil na svět, zapomněl v kapse mého bratra Bedira. Chudinka nejspíš v té tmě zabloudil a nepodařilo se mu dostat se ven.

„Co můžeme dělat s naším zlomenými srdci...“ stojí ve staré listině psané starobyklým písmem. Kéž bych to byla napsala já...Protože dřív jsem měla starší sestru Sitare.

Matně si pamatuji, že jsme se jednou šli podívat na mrtvého vlka na kraji silnice. Bylo to ošklivé, vyzáblé zvíře. Oči měl vydloubané a v uších se mu to hemžilo mouchami. Byli bychom na něj civěli dál, jenže když se země zachvěla duněním, schovali jsme se. Zdáli se blížila obrovská auta. Za chvíli nás v oblacích prachu mýjela. Až tak, že když jsme se večer vrátili do vesnice, prach, který auta zvedla, se ještě neusadil a z některých trosek se dosud kouřilo. „Tohle ještě není konec,“ řekl můj strýc a prohrábl si své bílé vousy, ani mu nevadilo, jak je starý.

To, co bylo dál, ubíhalo tak rychle, jako by člověk upíral oči na rychle tekoucí řeku a snažil se proud zachytit. Jak jsem pochopila, měli jsme na krku krevní mstu. Mladí měli být ze vsi posláni někam daleko. Jenže kam to mělo být, se z rozhovorů nedalo poznat. Říkali jen daleko, hrozně daleko... Dokonce dál, než byl ten vlk. Jenže dál už nic nebylo. Žlutá země se táhla za vesnici přes žluté hory a kopce až k drátům na hranici. Hranice byly jen pro nás. Jenže žlutá země bez povšimnutí protékala pod dráty a rozlévala se k dalším žlutým pahorkům. V těch dobách se za dráty rozprostírala Tramtárie. Bylo to daleko, strašně daleko... Dráty se stejně jako země táhly, kam až oko dohlédlo. Říkalo se, že v noci je někdo dráty nastavuje, a že obepínají celý svět. Já tomu ale nevěřila. Především svět není jeden, ale je jich sedm. Přestože mi bylo teprve devět, věděla jsem, že v zemi džinů, obrů, Goga a Magoga nejsou tyhle dráty k ničemu. Jenže nikdo o těch drátech tolik nepřemýšlel.

Začali rozdělovat rodiny, vypouštět ovce z chlévů. Dospívající chlapce vyhnali ze vsi, dívky na vdávání se vším všudy poslali do jiných vesnic, k jiným rodinám, aby se nepotulovaly venku a nechodily se dívat na mrtvé vlky jako my.

Někdo šel hned tu noc, ale Sitare s námi zůstala ještě čtyři dny. Než přijelo to auto vybělené sluncem a prachem... Jedna rodina z druhé strany hranice ji odvedla a ujala se jí za to, že otec Ioni v zimě zachránil před minou koně a jezdce s nemluvnětem na zádech. Nejela nakrátko, ale mělo se počkat, než jí bude patnáct, aby mohla plnit manželské povinnosti... Matka jí oblékla do sněhobílého, na hlavu ji dala věnec pro nevěstu z čerstvých květin. Květiny jsme natrhali s otcem po ranní modlitbě. Květy česneku a heřmánků rostly na úpatí pahorku. Toho dne si otec dlaněmi utíral oči.

Odjíždějící auto rozechvívalo silniční kostky. Hleděli jsme za Sitare, já, otec, matka a Bedir, který čekal v plášti velkého Fahreddina. Když nevěsta opouští vesnici, hází za ní kameny, aby se nevrátila zvykla si na nový život. My jsme jen koukali. Seděla na zadním sedadle mezi tchýní a švagrovou Věncem nevěsty jí na hlavě dlouho nezůstane, pomyslela jsem si.

Byli jsme tři, nepočítám-li Bedirův stín. Nebyla jsem ještě dost vysoká. Nebyly tam opodál spící hyacinty, sadové růže, pivoňky a albie růžové, které mě pronásledovaly svojí omamnou vůní. Nebylo město na okraji pouště, nebyly domy, cesty, ani stavba hotelu. Byla tam však bázlivá, zmatená tužka. Většinou v noci mi vklouzla do ruky a vši silou se jí držela. Dlouho před tím, než zmizela, když jsme byli ještě malí, nás matka tajně naučila číst a psát.

Moje matka... žena, která musela před každým skrývat, jaká vlastně byla... Krásu nepobrala, ale měla úžasný, působivý, hluboký hlas. Kvůli zkřiveným prstům nemohla dělat některé práce, neudržela koště nebo nůž. Před několika lety se jí prsty pravé ruky začaly křivit.

Když otvírala onu starou truhlu, nemohla prostrčit prst rezavějícím kruhem a zvedla víko z třešňového dřeva zápěstím. Zlatá mince pro nevěstu byla zabalená do vyšívavých šátků. Kromě toho se z truhly vynořily dva talismany a hromada papírů... S potrhanými okraji, zohýbanými růžky, zažloutlé, bílé, nejrůznější listy papíru popsané matčiným rukopisem. Mezi papíry byl i malý sešit v tlustých deskách. Maminka ho schovala do klína a všechno ostatní podala sestře. Jenže otec si všiml, že se tři ženy v tichosti hrabou v truhle, a když viděl co v ní je, rozzuřil se. Talismanů, šátku a zlaté mince se ani nedotkl. S křikem se vrhl na papíry a odnesl je.

Kromě sešitu, který si vzala matka, nezbylo po jejím psaní vůbec nic. Byla mi to tehdy moc líto, zlobila jsem se, ale když jsem vyrostla, poznala jsem, že za to otec nemohl. Ve vyprahlé vesnici na kraji pouště nebylo snadné pochopit ženou, která cosi čmárala na papír.

Nevím, zda za to mohlo matčino psaní, ale hned ráno příštího dne jsem na rub balicího papíru napsala básničku pro svoji sestru. Bylo to zvláštní. Tužka s ulomenou špičkou věděla všechno, o čem jsme přemýšlela. Dokonce i to, o čem jsem nepřemýšlela. To ona převedla do veršů zvuky, které mě ani nepadaly, slova, která jsem nenacházela. Písmenka se poslušně sypala na papír a vyvolala ohromné pozdvižení. Toho dne jsem pochopila, proč byly matčiny ruce jiné než ruce všech ostatních. Prsty se jí zkřivily, protože neměla tužku. Matčina pravá ruka byla jako neduživé výhonky, ke kterým zapichují větve, aby se o ně opřely. Jako výhonky, jež se ohýbají a krčí, než se jich dotknou větve... Jakmile neměla v prstech tužku, nevěděla, co si počít. Protože moje matka byla spisovatelka, výřečná, snivá žena.

Její slova teď vedou moji ruku. Za sebou slyším šepot. „Podobá se své matce, je stejná jako ona.“

Ano, vím, že se podobám své matce, která zmizela, když bylo Sitare třináct a mně deset. Stejně jako ona chci psát. Naši lidé neznají svoji minulost. Pokud se jich zeptáte, pořád vám jen vyprávějí příběhy jiných lidí a jiných časů. Protože umění číst a psát není pro obyčejné lidi jako my, skládají se naše prožitky jen ze zbůhdarma vypouštěných písmen. Už ve chvíli, kdy jsou šeptána, rozlétnou se jako motýlí křídla a zmizí. Přitom psaní poutá člověka k času.

Tehdy jsem do žádné školy nechodila, takové vědomosti jsme neměla. Věděla jsem však, že mě slova poslouchají. Nejdřív jsem popisovala, co jsem viděla; sníh a déšť ve městě, hory, které nás obklopovaly, do daleka se prostírající žlutou zem... Pak přišla řada na to, co jsem neviděla... Na povídky o moři, divoký les, o němž se zmiňovala matka, a na Sitare... Kam šla, s kým a jak vedla šťastný život, že se jí po nás vůbec nestýskalo, ani si na nás nevzpomněla...

Odešla se světlem mého srdce na svých bílých šatech. Skryla před námi svoji stopu v oblacích prachu. Sitare byla moje sestra, ale já si ji pamatuji jako první povídku, kterou jsme napsala.

Lod'ky z papíru (úvodní povídka knihy *Lod'ky z papíru*)

Ty,

hlasu papíru ledabyle naslouchající čtenáři...

Měl bys vědět, že tyhle řádky psala žena. Značky, jež pero umístilo na papír, vychází z křičících rukou ženy.

Jelikož tajemství čtení a psaní je dáno jen šejchům, provinila jsem se, že jsem vztáhla ruku po peru. Ale není to poprvé. Už léta opouštím místnost, kde spí mé děti a ve světle měsíce si vymýšlím pohádky. Neboť od chvíle, kdy jsem se narodila, nemám v hlavě nic jiného než příběhy. Musíš mi věřit, jak se tam dostaly nevím.

Takže... Když už's mě začal poslouchat, doved' to do konce a nastup na tuhle lod'ku z papíru.

Provinění a viníka vypuště z hlavy. Povím ti jen pohádku. Trest za zneužití pera k psaní pohádky nemůže být velký...

Mezi dvě stránky kladu lístek bazalky. Je to první písmeno pohádky. K tomu připojím ohromný les. První řádek, který přečteš, tě zavede na zamženou pěšinku, do které se opírá ranní slunce. Budeš pomalu kráčet mezi albíziemi růžovými ovíjejícími se kolem stromů a oleandry. Pára stoupající ze země bude šeptat: „Pozdrav platany!“ V tu chvíli se zastavíš a ještě jednou pohlédneš na stromy, které tě obklopují. Znovu a novými očima. Překvapí tě, s jak čirým štěstím tryskají z půdy. Bude to tvůj první pohled na zázrak zvaný strom. Nasaješ vůni vlhké půdy. Oslní tě slunce na kapkách rosy. Jakmile uvidíš jelena s tygrem, pijící z řeky, slunce a měsíc putující zavěšené po obloze pochopíš, že tady je platidlem soucit, jazykem láska.

Člověk, který nemá svědomí, do tohohle lesa nesmí, dokonce do něj ani nenajde cestu. Ohradím ho bílými mřížemi. Bůh stvoří nový svět z tohohle Bláznivého lesa. Ale do té doby ho skryju do pouště, poušť do pohádky a zamknu dveře. Neboj se, nikdo se tam nedotkne jediného lístku.

Vím, že po několika řádcích změním názor. S postupem pohádky ti to začne vrtat hlavou.

„Možná...“, řekneš. „Možná to není pohádka...“ A pak tě to začne tížit: „Co když není...“

Hledám jen odpověď na tuhle otázku. Proto jsem vzala do ruky pero za cenu trestu.

Hej, čtenáři, jsou snad pohádky jen pro nás chudáky?

Proč bychom neměli znát pravdu?

Tenké stříbrné rámy

Až vyrostu, stanu se fotografií na krbu. Madam Lena s pláčem stejně jako v den, kdy jsme se seznámily, dá mé oči do stříbrného rámu a postaví ho na krb. Tak budu stát mezi ostatními fotografiemi bez ohledu na roční doby, na čas. Ach, Madam Leno... Jak jsme jen mohli dopustit, abys zvadla jako zanedbaný heřmánek...

Já jsem se s její smrtí znovu narodila... Kromě orientálních písní a hladových toulavých koček po ní zůstala jen potrhaná mapa. Slova napsaná na tenounkém pergamentu písmeny, která se v noci probouzejí, byla šikovnými rukama roztrhána na šupinky. Měla zmizet. Ale s předčasnou smrtí mladší dcery Roupenových Leny, k níž došlo na jaře, se útržky mapy náhle probudily. Byla jsem ještě malá a slova se měnila. Leč zanedlouho měly pospojované cesty, větrné růže a slova změnit můj život. Bylo mi deset. Matka mě vzbudila brzy ráno. Musely jsme mlčet, nebyl čas na odpovědi. Nejdřív mě šoupla pod sprchu a pořádně umyla. Pak mi ozdobnými sponami svázala vlasy a oblékla mě do svátečních šatů. U domovních dveří čekali otec a strýc. Beze slova mě vzali mezi sebe a kráčeli jsme ulicí dolů. Matka s námi nešla. Stejně to nebylo daleko. Zastavili jsme se před velkým domem na dolním konci ulice. Šeříky v zahradě spalý; otevřela nám Madam Lena. Za širokými dvoukřídlými dveřmi domu byl úplně jiný svět naprosto nepodobný tomu, který jsem znala. Na zápraží nás přivítal koberec růžové barvy a vedl nás do horního patra. Po dřevěných schodech jsme vystoupali do obývacího pokoje. Byl rozlehlý, plný nejrůznějších věcí, velice barevný a nesmírně krásný. Světlo z oken s barevnými skly vrhalo odlesky na starožitné předměty. Musela jsem si všechno podrobně prohlédnout, abych si to zapamatovala. Když jsem se nabažila vybavení pokoje, upřela jsem zrak do široké chodby. Na prahu mě čekal růžový běhoun. Podobal se kouzelnému koberci, společně jsme prošli kolem dřevěného zábradlí na druhý konec. Zastavil se před nádhernými vyřezávanými dveřmi. Tam se skrýval další pokoj. Protože se v něm nacházely věci, které mě měly oslovit, byly dveře pootevřené.

Jemně jsem do nich strčila a nahlédla dovnitř. První, co jsem viděla, byla vysoká lampa. Hned za ní cihlový krb. Stěnu se žlutými květy nad krbem a za ním zaplňovaly fotografie. Malé i velké, kulaté a hranaté. Při podrobném pohledu jsem mezi nimi poznala svého dědečka. Zůstala jsme v údivu zírat! Jenže kousek vedle byly fotografie mých rodičů! I když toho dne byla s námi, představovala ve skutečnosti Madam Lena tajemství. Přede všemi se skrývala; z toho důvodu měla malá očka a tenounká zápěstí. Zdobily ji nevídané, těžké stříbrné přívěsky, značně prořídle vlasy jí do drdolu přidržel kostěný hřeben. Šla s námi po kamenné pěšince v zahradě, držela mě za ruce a prosila, abych ji zase přišla navštívit. Potom se rozplakala. Bylo to od ní neopatrné. V tomhle ročním období, kdy šeříky spí, mohl kdokoliv z ulice vidět, že

pláče, a přestat ji považovat za tajemství.

Všechny květiny ukrývající tajemství krásně voní, šeříky jsou z nich však nejkouzelnější. Roupenovic dům na jaře tonul v šeřících. Byl to jediný velký dům v okolí. Do té doby, než byli Roupenovi vyhnáni ze země a rozptýlili se do různých končin, byl můj dědeček u nich správcem. Staral se o zahradu a dům. Všichni měli tehdy spoustu práce; nikdo nepomyslel na to, že se blíží doba vyhnanství, dům bude brzy opuštěn a zpustne. Madam Lena měla rok před tím honosnou svatbu a byla už řadu měsíců těhotná. Připravovala se na cestu do Atén, kde si její manžel založil novou živnost. Nikdo však neměl tolik času. Jednoho dne za úsvitu byli Roupenovi narychlo vystrčeni za krajkové dveře. Za sebou zanechali tesknící dům, bezprizorné šeříky a miminko svěřené do správcovy péče... Nebylo jasné, kam je odvedou a jaký bude jejich osud. Madam Lena se s pláčem rozloučila se svým miminkem. Po Roupenových nic viditelného nezbylo.

A to miminko jsem byla já. Dědeček mě nemohl schovat, lidem namluvil zvláštní příběh... Nikdo neznal pravou podstatu celé záležitosti, i nejbližší příbuzní se domnívali, že můj otec se narychlo oženil s vesničankou, která měla dítě.

Měla jsem čtyři sourozence. Vždycky jsem si myslela, že dědeček mě neměl rád tolik jako ostatní vnoučata. Staral se o mě, protože to považoval za svůj dluh vůči Roupenovým, ale nikdy nezapomněl, že jsem z jiné krve. Nejoblíbenějším místem našich her byla zahrada opuštěného domu. Prolézali jsme tam po břiše propadlinou v zadní zdi a až do setmění jsme si hráli v přerostlé vegetaci. Někdy jsme si odvážili přiblížit k domu, který se i přes oprýskaný stříbřitý nátěr, zčernalý mramor i popraskané dřevo vznešeně tyčil uprostřed zahrady, a podívat se okny dovnitř. Ale skrz stará, zašlá skla nebylo nic vidět. Přesto jsme si pro děti ze sousedství vymýšleli báchorky o přízracích v domě... Ostatně tohle nás prozradilo. Dědeček pojal podezření, sledoval nás a jednou nás dopadl, když jsme vylézali ze zahrady. Nechtěl, aby si nás někdo s tím domem spojoval. Po krvavém výprasku už jsme se tam víckrát neodvážili.

Když se znovu otevřely krajkové dveře domu, byl již dědeček sedm-osm let po smrti. Obě Roupenovy, Madam Lena a její sestra Karin, se po letech vrátily do otcovského domu. Nikdo nevěděl, co za tu dobu prožily a odkud přijely. Řetězy na krajkových dveřích byly odstraněny, okna se dokořán otevřela. Nějakou dobu poté, co dům znovu ožil, přišli zahradníci a prořezali šeříky.

Vídala jsem ji, jak s hedvábným šálem na ramenou krmí kočky z okolí. Byla to hubená, až neduživá žena. Starala se o ta ubohá zvířata jako o bezprizorné děti. Ta plachá žena s jemným obličejem, Madam Lena, v jejíž blízkosti jsem po jistou dobu žila, byla moje matka.

Nikdo však o tom nemluvil. Zapomněli mi říct pravdu. Kolem zahrady, v níž byly šeříky, růže a dokonce moje matka, jsem chodila pětkrát denně. Lidé z okolí s nimi neměli nic společného, ale stejně nikdo své děti k tomu domu nepouštěl. Proto se Madam Lena zdravila jen s málo lidmi. Když jsme jednou ráno s dědečkem a otcem na dveře toho domu zaklepali, měla jsem smíšené pocity, byla ve mně jistá ostražitost.

Byl to den, kdy jsem spatřila stěnu se žlutými květy. Madam Lena vměstnala mého dědečka do kulatého rámu a pověsila ho tam. To nejspíš mého otce uklidnilo, nemohl odejít a zlobit se na nás. Mezi tvářemi na stěně jsem neviděla žádné dítě. Byla to stěna, kde se vystavovali jen

velcí; podobala se zájezdnímu hostinci se žlutými květy, kde člověk spočine po dlouhé cestě. Šlo o to se tam dostat; komu se to podařilo, mohl se uvelebit v teplých maličkých rámech a odpočívat.

Byla jsem v tom domě celkem šestkrát. Třikrát večer, dvakrát na podzim a jednou v zimě, když horní ulicí projížděla tramvaj. Pokaždé kolem mě plynule defilovali mrtví na stěně. Nejvýš byla teta Karin, v úzkém dlouhém rámu, bubnovala na bubínek. Opodál vážně svíral rty pan Roupen. Mezi těmi dvěma byl totiž mladík v oválném rámu. Přespříliš veselý syn pana Roupena. Jeho jediného vyfotografovali z profilu.